

Daria Ławrynow
Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków
daria.lawrynow@ijp.pan.pl

PRZYKŁADY JEDNOWYRAZOWYCH JEDNOSTEK ZAPOŻYCZONYCH W JĘZYKU RADZIECKIEJ PRASY POLSKOJĘZycznej (NA MATERIALE „GŁOSU RADZIECKIEGO” Z 1939 R.)

Słowa kluczowe: jednowyrazowe jednostki zapożyczone, radziecki język polski, radziecka prasa polskojęzyczna, kalki semantyczne, kalki strukturalne

Keywords: one-word borrowed units, Soviet Polish language, Polish Soviet press, semantic calques, structural calques

Artykuł prezentuje materiał leksykalny polskojęzycznej gazety codziennej wydawanej w Kijowie – „Głosu Radzieckiego” (GR). Przedmiot analizy stanowią jednostki jednowyrazowe utworzone pod wpływem języków wschodniosłowiańskich oraz te o obcej etymologii, które przeniknęły do języka rosyjskiego i ukraińskiego, a następnie za ich pośrednictwem do radzieckiej prasy polskojęzycznej. Zostały one omówione, podano również ich pierwotne odpowiedniki wraz z opisem leksyko-graficznym i przykładami. Do analizy wykorzystano głównie następujące słowniki: *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku* (SJP XVII-XVIII), wersje elektroniczne *Słownika polszczyzny XVI wieku* (SPXVI), *Słownika wileńskiego* (SWil), *Słownika języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego (SJPD), *Słownika języka polskiego PWN* (SJP PWN), *Wielkiego słownika języka polskiego PAN* (WSJP PAN) oraz *Słownik warszawski* (SW), *M. Arcta słownik wyrazów obcych* (SWO 1946, 1947) i *Słownik mówionej polszczyzny północnokresowej* (SMPP). Sięgnęto również do korpusów: Korpusu Barokowego (KorBa) i Korpusu tekstów polskich z lat 1830–1918 (Korpus 1830–1918). Dodatkowo odwołano się do dwóch słowników

polsko-rosyjskich chronologicznie zbliżonych do analizowanych tekstów: z 1931 (PRSK) i 1939 r. (PRSMR). Z dostępnych słowników języka ukraińskiego wybrano: SUM (1970–1980), SISM (1974) i SISL (2001–2025). Ponadto zostały uwzględnione następujące słowniki języka rosyjskiego: TSU (1935–1940), TSO (1949), TSE (2000) i TSIS (1998) oraz słownik języka białoruskiego (TSMB 1977–1984). Przykłady z ukraińskich słowników zostały przytoczone za SUM, z rosyjskich – zazwyczaj za TSU, ponieważ jest on chronologicznie bliski badanym tekstom. W przypadku wykorzystania innego źródła zostało ono podane w nawiasie. Materiał leksykalny został wyekscerpowany z wybranych numerów „Głosu Radzieckiego” z 1939 r. (numery: 2, 17, 73, 100 i 187), a następnie opracowany cyfrowo (OCR) za pomocą oprogramowania Abby FineReader. Wybór konkretnego rocznika (1939) jest motywowany faktem, iż były to ostatnie numery czasopisma wydane tuż przed II wojną światową, ich słownictwo odzwierciedla zatem stan polszczyzny radzieckiej okresu międzywojennego na terenie Związku Radzieckiego zamieszkiwanym przez ludność polskojęzyczną.

„Głos Radziecki” był częścią większej sieci czasopism propagandowych adresowanych do mniejszości narodowych zamieszkujących ówczesny ZSRR. Wydawano je w językach tych mniejszości, aby łatwiej docierać z przekazem politycznym i umacniać władzę bolszewików w poszczególnych republikach (Lazarowicz 2013; Makarowa 2015: 380; Hrycak 2023: 316–318). Jak słusznie zauważył Jaroslav Hrycak, „Komuniści liczyli na to, że większość słabo piśmiennej ludności lepiej zrozumie przesłanie komunizmu, jeśli wybrzmi ono w zrozumiałym, czyli narodowym języku” (Hrycak 2023: 318). Jednak, jak świadczą przytoczone poniżej przykłady, liczny zbiór elementów tego języka stanowiły formacje powstałe pod wpływem obcym. Mogło to wynikać z faktu, iż pewna część tekstów była zazwyczaj przedrukami z prasy rosyjskojęzycznej, jak również były to materiały tłumaczone z tego języka, a niektóre z nich były podpisywane przez osoby o rosyjskobrzmiących nazwiskach (np. Siewierow). Sam „Głos Radziecki” wyewoluował w 1935 r. z najpopularniejszego wśród polskiej ludności ZSRR periodyku „Sierp” (wyd. od 1922). Ukazywał się w latach 1935–1941 w Kijowie i zawierał głównie artykuły, reportaże oraz komunikaty urzędowe poruszające sprawy ogólnoradzieckie, nie zawierał natomiast treści lokalnych (więcej na ten temat Dzięgiel, Czarnecka, Kowalska, Yanushevska 2016: 102, 259–261).

Czasopiśmiennictwo radzieckie okresu międzywojennego było wcześniej obiektem zainteresowania badaczy, np. Krystyny Sierockiej (1963), Jarosława Daszkiewicza (1966), Andrzeja Ślisza (1968), Jerzego Myślińskiego (1972), Alexandra Merkusheva (1991), Ewy Dzięgiel (2016a, b, 2017; Dzięgiel 2016; także Dzięgiel, Czarnecka, Kowalska, Yanushevska 2016), Ally Salnikovej i Ksenii Korniuszki (2018: 116–123), Tamar Graczykowskiej (2018), Jeffreya Brooksa (2020). Niewiele jest jednak prac poświęconych wyłącznie zapożyczeniom, obecności jednostek obcych. Spośród nich warto wymienić opracowania autorstwa Joanny Joachimiak-Prażanowskiej (2004, 2015), Jolanty Mędelskiej i Marka Marszałka (2005, 2020, 2023a, b) czy T. Graczykowskiej (2015, 2016a, b, 2019, 2021), o specyfice radzieckich odmian języków narodowych

oraz procesach ich sowietyzacji pisała natomiast m.in. J. Mędelska (1999, 2000, 2004, 2015; także Mędelska, Marszałek 2001; Mędelska, Jankowiak-Rutkowska 2016). Niniejszy artykuł jest zatem pierwszą próbą wyodrębnienia i analizy przykładów jednostek zapożyczonych wyekscerpowanych z gazety „Głos Radziecki”.

Poniżej zestawiono wykaz tych jednostek w porządku alfabetycznym wraz z omówieniem i komentarzem. Materiał podzielono ze względu na cechy formalne zapożyczeń leksykalnych na trzy grupy: zapożyczenia formalnosemantyczne, kalki semantyczne oraz kalki strukturalne – zgodnie z klasyfikacją i definicjami zaproponowanymi przez Halinę Karaś¹. Według badaczki przez zapożyczenia formalnosemantyczne należy rozumieć „wyrazy (zestawienia) przejęte przez polszczyznę w obcym kształcie (formie), zaadaptowane fonetycznie i gramatycznie, z zachowaniem ich znaczeń lub ewentualnymi modyfikacjami semantycznymi”; kalki semantyczne to „wyrazy (zestawienia, związki frazeologiczne), charakteryzujące się obcą budową i semantyką”, z kolei kalki strukturalne – „wyrazy (zestawienia, związki frazeologiczne), powstałe w wyniku kopiowania (przejmowania) samej budowy [...] obcych jednostek leksykalnych i zastępowania obcych morfemów/wyrazów elementami rodzimymi” (Karaś 1996: 54–55).

W cytatach zachowano pisownię oryginału.

a) Zapożyczenia formalnosemantyczne:

bild-aparat ‘fototelegraf’: „Przez bild-aparat przyjęto i nadesłano 3160 fototelegramów” (GR 1939/2: 4). Ros. *бильдаппарат* (z niem.) słownik Kryszyna notuje z opisem ‘przestarzała nazwa fototelegrafu’ (TSIS), BSE kwalifikuje jako przestarzały. Ukr. *Більдапарат* – ‘(niem.) fototelegraf’ (SISL), biał. *бильдапарат* – ‘przestarzała nazwa urządzenia do przysyłania ilustracji, fotografii, tekstów itp. za pomocą telegrafu’ (TSBM). O ww. leksemie w analogicznym do podanego tu kontekście na przykładzie „Trybuny Radzieckiej” wspomina też artykuł Graczykowskiej (2015: 827, 835). Brak w SWiL, SW, SJPD. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż w przypadku leksemów

¹ Te definicje przyjęto jako najbardziej, zdaniem autorki, przejrzyste i precyzyjne. Istnieją jednak inne propozycje klasyfikacji zapożyczeń, np. Jerzy Obara dzielił kalki na leksykalne (strukturalne i semantyczne), gramatyczne (morfologiczne i składniowe) oraz frazeologiczne, wyodrębnił też półkalki i hybrydy będące wynikiem połączenia dwóch leksemów pochodzących z różnych języków (por. Obara 1989: 23, 60–66). Zapozyczenia leksykalne i składniowe omawiała też Iryda Grek-Pabisowa (1983). Z nowszych propozycji klasyfikacji można wymienić zaproponowany przez Alicję Witalisz podział na kalki semantyczne, kalki strukturalno-semantyczne, półkalki, zapożyczenia struktury gramatycznej (kalki składniowe), zapożyczenia morfologiczne, zapożyczenia modelu słowotwórczego, zapożyczenia pragmatyczne, zapożyczenia formalne (fonetyczne i ortograficzne) (Witalisz 2016: 21–25). Na problemy z klasyfikacją jednostek zapożyczonych i różne stanowiska badawcze w tej kwestii zwracała uwagę Tatiana Kołodyńska (2010: 289–290).

pochodzących z języka niemieckiego trudno jest przekonująco ustalić na podstawie posiadanych danych, czy weszły one do polszczyzny rzeczywiście z języka rosyjskiego bądź ukraińskiego, czy jednak bezpośrednio z niemieckiego.

blic-turniej ‘turniej błyskawiczny’: „[...] na wielką ślizgawkę stadjonu wyszli chokeiści stolicy, którzy w tym dniu urządzili ćwiczebny blic-turniej z chokeju” (GR 1939/2: 3). Leksem obecnie odnosi się do ‘błyskawicznego turnieju szachowego’ (por. np. 2. *Nasielski weekend szachowy...*). W opisach rosyjskich słowników również *блицтурнир* – ‘z niem. turniej sportowy, zazwyczaj szachowy, przeprowadzany w przyspieszonym tempie’ (TSIS, TSE), podobnie w ukr. *бліцтурнір* (SISM). Kolejny przykład niemieckiej pożyczki w językach rosyjskim i ukraińskim, nienotowany w słownikach. W rosyjskich źródłach występuje też określenie *бліц-турнир по хоккею* (por. np. *Sostoâlsâ blits-turnir...*). W polskich źródłach sporadycznie pojawia się określenie *turniej błyskawiczny* w odniesieniu do krótszego (dwie połowy po 15 minut) meczu hokejowego (por. np. *Przed sezonem Liigi...*; „Kurjer Poznański” 1931/144: 9).

czaban ‘pasterz’: „Czaban tow. M.I. Usuk otrzymał przychówku od 100 owiec kotnych 142 proc. Zupełnie zlikwidował pomorek” (GR 1939/73: 3). Ukr. *чабан* (SUM), w rosyjskich źródłach z kwalifikatorem ‘z tureckiego’ (por. TSU). W SWil *Caban*, v. *Czaban* – ‘1) gatunek większych baranów, pospolicie wołoskich, 2) posp. niezgrabny człowiek, basałyk’, w SW ‘3. pastuch wołów albo owiec’ (1: 367), w SJPD: ‘1. daw. pasterz owiec lub wołów, 2. daw. duży wół lub baran’. Jako dawne zapożyczenie wschodniosłowiańskie kwalifikuje Anna Kostecka-Sadowa (2016: 39), a jako ukrainizm/rutenizm m.in. Andrij W. Moklicia (Moklicâ 2018: 54) czy Adam Fałowski (2023: 68–69).

gimnastjorka ‘bluza żołnierska’: „W wagonie było cicho. Tylko mój sąsiad, w gimnastjorce z zielonemi pętlcami przerzucał świeże czasopismo” (GR 1939/2: 4). Pojawia się u Stanisława Kani jako rusycyzm (por. Kania 1978: 249). Ros. *гимнастерка*, ukr. *гімнастерка*.

gosudarstwo ‘państwo’: „»Na tem — powiedziane jest w postanowieniu RKL ZSRR, KC WKP(b) i WCSPS, naród i gosudarstwo tracą co rok miliony dni roboczych i miljardy rubli«. [...] »my, robotnicy i robotnice naszego robotniczo-wieśniaczego gosudarstwa, będziemy pracowali od dziś siedem godzin dziennie«” (GR 1939/2: 1). *Gosudarstwo/hosudarstwo* – ‘państwo’ (SMPP: 326), *gosudarstwo* notowane jako zapożyczenie w gwarach Witebszczyzny (Grek-Pabisowa 2016: 69). W słownikach języka polskiego brak w ww. znaczeniu; *gosudarstwienność*, *gosudarstwienny* – ‘państwowość, państwowy’: „Dziś w nowym lokalu Białoruskiego gosudarstwiennego teatru opery i baletu odbyło się uroczyste posiedzenie Mińskiej rady miejskiej [...]”; „Rząd czechosłowacki wydał dekret o pracownikach gosudarstwiennych, który

jest krokiem do dalszej faszyzacji aparatu gosudarstwiennego”; „Niech żyje genialny wódz ludzkości pracującej, [...] twórca białoruskiej gosudarstwiennosti radzieckiej [...] nasz wielki Stalin!” (GR 1939/2: 1). Nienotowane w słownikach. Ros. *государство; государственность; государственный*.

grażdanie ‘ludność, obywatele’: „Zobowiązuję się przeprowadzić spis ludności na »ce-lującą«. [...] Na wszystkich grażdan zapełnię karty spisu” (GR 1939/17: 1); „Na każdy akt takiego przymusowego wysiedlenia grażdan polskich z Polski będą wysiedlani grażdanie gdańscy” (GR 1939/2: 2); „Dziesiątki, setki tysięcy kijowian, szczęśliwych grażdan kraju Rad” (GR 1939/2: 3). Jako zapożyczenie leksykalne z języka rosyjskiego *grażdanin* odnotowuje J. Joachimiak-Prażanowska (2015: 19, 21), *grażdanin* – ‘obywatel, zwrot używany w Rosji Sowieckiej’ (SWO 1947: 106), ros. *гражданин* – ‘1. poddany jakiegoś państwa; 2. świadomy członek społeczeństwa; człowiek, który podporządkowuje interes prywatny publicznemu (retor.); 3. człowiek dorosły, mężczyzna (neol.)’ (TSU), w języku ukraińskim wyłącznie przymiotnik *гражданський* – ‘świecki’ (SUM).

horodki ‘rodzaj tradycyjnej ukraińskiej i rosyjskiej gry sportowej’: „Pod jaskrawymi jedwabnymi znakami stowarzyszeń sportowych szli futboliści, bokserzy, mistrze sztangi, horodków, szachiści” (GR 1939/100: 3). Według Iwony Grys:

[...] już na początku XIX wieku *gorodki* były znane na znacznym obszarze Rosji [...] Jako dyscyplina sportowa z określonymi regułami *gorodki* zaistniały w roku 1923, gdy odbyły się w Moskwie pierwsze wszechzwiązkowe zawody. [...] Zawody [...] polegają na zbijaniu kijem ściśle określonych figur [...] zbudowanych z drewnianych klocków o średnicy 4,5–5 cm i długości 20 cm. Sens gry polega na tym, żeby specjalnymi kijami (pałkami) rozbić 15 figur zbudowanych z 5 klocków każda (Grys 2016: 293).

Ukr. i ros. *зородки* (SUM, TSO). Brak w słownikach. W źródłach w formie rosyjskiej *gorodki*, brak natomiast ww. wariantu odzwierciedlającego ukraińską wymowę *horodki*.

jewrej ‘Żyd’: „Gazety donoszą, że władze polskie zwróciły uwagę władz Gdańska na to, że Polska nie zniesie dalszego przymusowego wysiedlenia jewrejów – grażdan polskich – z Gdańska do Polski” (GR 1939/2: 2). *Jewrej* ‘Żyd’ (SMPP: 380; por. też Grek-Pabisowa 2022: 36, 143), ukr. *євреї*, ros. *евреї*. Ten leksem jako przykład rusycyzmu w gwarze warszawskiej zakwalifikowali Albert Bartoszewicz i Bartosz Juszczak (por. Bartoszewicz 2001: 442; Juszczak 2020: 199, 201–202).

placdarm ‘miejsce operacji wojskowej’: „Front korosteński staje się placdarmem. Tu zatrzymują petlurowców, dając możliwość ewakuować się z Kijowa” (GR 1939/187: 4). Brak w SJP XVII-XVIII, SWiL, SJPD, WSJP PAN. W PRSK w znaczeniu ‘plac bro-ni’ (PRSK: 441). Ros. *плацдарм* – z franc. ‘obszar, na którym przebiega operacja

strategiczna (milit.)/ przen. ‘terytorium mogące stanowić miejsce początkowe, bazę wypadową do działań zbrojnych lub ataku przeciwko komuś (polit.)’ (TSU), podobnie ukr. *плацдарм* (SUM).

Śniegurka ‘Śnieżynka’: „[...] wiele uciechy i śmiechu wywołały te wystąpienia i przedstawienia o Dziadu-Mrozie i Śniegurce” (GR 1939/2: 3). W SJPD wyłącznie *śniegułka* – rzad. ‘kulka śnieżna, śnieżka’. W SMPP (1045, 1137) *Śniegula* – ‘w rosyjskiej tradycji bajkowej wnuczka Dziadka Mroza, odpowiednika Świętego Mikołaja, towarzysząca mu w wędrówkach’ – oraz *Śniegurka* – ‘postać baśniowa w kulturze rosyjskiej, królewna Śnieżka’. Brak w innych słownikach. Ros. *снегурка*, ukr. *снігурка*.

b) Kalki semantyczne:

balotowanie ‘kandydowanie’: „Przed balotowaniem kandydatów w oddziałach i na ogólnym zebraniu powinna być przeprowadzona wielka praca w komisjach ekspertyzy [...]” (GR 1939/17: 3). Ukr. *балотування* (SUM), ros. *баллотирование* (TSE). W SJPD *balotowanie* – *balotować* – ‘głosować tajnie za pomocą kartek lub gałek białych (oznaczających: tak) i czarnych (oznaczających: nie)’; podobnie w SW (1: 88). Nie odnotowano w SWil. W WSJP PAN ‘3. wybierać w drodze balotażu – głosowania’. Na podstawie danych słownikowych można wnioskować, że w języku polskim wyrażenie odnosi się do historycznego sposobu głosowania (balotażu), w języku ukraińskim i rosyjskim natomiast oznacza właśnie kandydowanie i udział (aktywny bądź bierny) w tajnych wyborach na szczeblu lokalnym lub państwowym.

instalowany ‘wyposażony’: „Pomieszczenie zakładów nie jest należyście instalowane. Korpus, w którym remontuje się traktory CzTZ, niema drzwi, jest niepokryty dachem i nawet niema podłogi” (GR 1939/2: 3). *Instalować* – ‘wprowadzać kogo na urząd’ (SWil), ‘1. zakładać urządzenia techniczne’ (SJPD). Ukr. *обладувати; обладнати* – ‘1. Wyposażać, przystosowywać w pewnym celu/ Przygotowywać, dostosowywać, gwarantując niezbędne wyposażenie’ (SUM) i ros. *оборудовать* – ‘1. Zaopatrywać w niezbędny sprzęt, inwentarz, dostosowywać do czegoś’ (TSU), por. w PRSK *instalacja* – ‘оборудование’.

kabała ‘niewola, jarzmo’: „Przed Rewolucją Październikową wieśniacy w tej wsi przebywali w kabale obszarników, kapitalistów i spekulantów” (GR 1939/73: 3). Pol. *kabała* – ‘intryga, kłopot’ (SJP XVII-XVIII); ‘1. tradycja, podanie żydowskie; umiejętność tajemna obcowania z duchami. 2. radzenie się kart względem przyszłych wypadków. Kabałę kłaść, układać, ciągnąć. 3. spisek, partja, intryga, plotki, zmowa’ (SWil); ‘1. «wróżba z kart tarota»; 2. «trudne położenie»; 3. «ezoteryczna nauka mistyczna w judaizmie»’ (SJPD). Ukr. i ros. *кабала* – ‘1. Zobowiązanie finansowe na

Rusi Kijowskiej i Moskiewskiej XIV-XVIII w. [...] wiążące się z osobistą zależnością dłużnika wobec wierzyciela; 2. Specyficzny rodzaj niewoli na Rusi w XIV-XVI w. – dożywotnia zależność wynikała na skutek zadłużenia; 3. Pełna zależność, jarzmo, niewola' (SUM); podobnie w TSU, gdzie ponadto '2. Wyjątkowo silna zależność osobista, granicząca z niewolą (zazwyczaj podczas pracy najemnej)/ przen. duchowa niewola, pełna niewolnicza zależność (książk.)'.

obielać 'wybielać': „W następujących artykułach Pokrowski również nie pokazał podłej roli imperjalizmu niemieckiego, jako jednego z głównych winowajców wojny, obieleł go [...]” (GR 1939/17: 3). W SWil *obielać* – '1. bielić, biało farbować na około, zewsząd', podobnie w SJPD. W PRSK m.in. w znaczeniu 'оправдывать'. Ros. *обелить* – '1. to samo, co pobielić; 2. przen. odbudować czyjąś reputację, usprawiedliwić, uznać podejrzanego za niewinnego' (TSU), ukr. *вибілювати* '3. przen. usprawiedliwiać, ukrywać winę' (SUM).

podogonie 'pomagierzy wroga': „[...] zwycięska armja socjalizmu w szczelnem zjednoczeniu z pracującymi Białorusi, przy poparciu bratniego narodu rosyjskiego, na zawsze oczyściła miasta i wsie BSRR od okupantów białopolskich oraz ich podogoni burżuazyjno-nacjonalistycznych” (GR 1939/2: 1). O ile w języku rosyjskim i ukraińskim istnieją leksemy *подхвостье* i *нидхвістя*, o tyle nie występują one w takim kontekście jak wyżej przytoczony. Oba języki odnotowują natomiast rzeczowniki: ros. *охвостье*, l. mn. *охвостья* i ukr. l. mn. *охвістя*, których semantyka pokrywa się z polskim użyciem: '1. Pomagierzy, niedobitki jakiejś rozbitej grupy, ideologii' (TSE), podobnie w SUM z kwalifikatorami 'przen., znieważ.'. Interesujące spostrzeżenie na ten temat poczynił Bogusław Gogol:

We wspomnieniach Jerzego Putramenta [...] można znaleźć odwołanie do „kłopotów” z sowiecką propagandą w polskojęzycznej prasie, jak pisał: „Zgoła anegdotą może się wydać komuś tytuł wstępniaka polskiej gazety »Głos Radziecki« wychodzącej w Kijowie w 1940 r. Był to przekład ze wstępniaka w gazecie radzieckiej, gdzie w oryginale brzmiał: »Iskorenić ochwostie polskich pomieszczyków«. Po polsku przełożono to: »Wykarczować podogonie polskich panów«, choć słowo »ochwostie« w rozumieniu oryginału winno znaczyć »plewy«” (Gogol 2019: 38).

PRSMR tłumaczy hasło *podogonie* jako *подхвостник*, *пахва*, czyli element końskiej uprzęży, który w języku polskim nosi właśnie taką nazwę (por. PRSMR 1939: 208; *Uprzęże Chomątowe*), podobnie w PRSK. W SJPD hasło również odwołuje się do tego znaczenia, ponadto '2. okolica podogonowa (u zwierząt)'.

popęlnić 'uzupełnić': „W tym celu należy rozszerzyć wywiadowczą organizację romeńską na samodzielny trust »Głównieft'dobyczi«, postawiwszy go narówni z innymi trustami naftowymi co do zaopatrywania w warsztaty i inne instalacje, jak również popełnienia w wysoce wykwalifikowane kadry” (GR 1939/2: 3). Por.

popęlnić – ‘uzupełnić’ (SMPP: 833), brak natomiast w słownikach w tym znaczeniu. W ww. znaczeniu występuje w języku rosyjskim i ukraińskim (por. hasła *пополнить* w TSU i *поповнювати* w SUM).

powisnąć ‘zawisnąć’: „Jak nigdy, powisło niebezpieczeństwo powszechnej światowej wojny” (GR 1939/100: 2). W SWil hasło *powiesić* – ‘pobyć czas jakiś wisząc’ i w SW (4: 853) *powisnąć* – ‘zwisnąć, opaść, zwiesić s., obwisnąć’. W SMPP *powisnąć* – ‘zawisnąć’, ponadto brak w słownikach w tym znaczeniu i w połączeniu z *niebezpieczeństwo*. Połączenia tego typu notowane w języku rosyjskim, por. np. „[...] воспоминания о войне, когда над миром вновь повисла ее опасность” (Gadagatl’, Kostanov, Šazzo 1979: 158), „[...] когда над миром повисла угроза новой мировой войны” („Pod Znamieniem Marksizma” 1937/6: 65). W języku ukraińskim *нависати* – ‘3. przen. zagrażać komuś lub czemuś wraz ze swoim pojawieniem się, swym wyniknięciem’ (SUM).

przerodzeńcy ‘zdrajcy, odstępcy ideologiczni’: „Jednem z najwybitniejszych zwycięstw, które odniosła nasza partja [...] jest rozgromienie wrogów narodu, oczyszczenie naszych organizacji partyjnych od przerodzeńców” (GR 1939/73: 1). W SWil jedynie *przerodzić* – ‘przekształcać, przemieniać kształty przez wyradzanie. Przeradzać się, i przerodzić się, 1. wyradzać się, przemieniać się kolejną pokoleń tracąc jedne cechy a przybierając drugie. 2. przelewać swój żywot winną istotę, odradzać się przez porodzenie. 3. przerodzić się; przestać być płodnym’, ponadto brak w słownikach. *Przerodzeniec* sporadycznie w źródłach etnograficznych, dotyczących wierzeń buddyjskich (ozn. kolejne wcielenie, awatar) (por. Talko-Hryncewicz 1910: 24, 1930: 293, 304, 313, 322, 332; Latusek 1970: 220). Ros. *перерожденец* – ‘negatyw. osoba, która wyrzekła się przekonań politycznych, moralnych; zdradziła poglądy postępowe, odwróciła się od rewolucyjnego światopoglądu’ (TS&S: 433); ‘(neolog., pogard.) Człowiek, który zmienił się pod wpływem środowiska burżuazyjnego, oddalił się od mas i przeszedł na stronę wrogów budownictwa socjalistycznego ze względów ideologicznych’ (TSU), ten sam opis leksykograficzny dla ukr. *перерожденець* w SUM. Sowietyzm.

rewizować ‘rewidować poglądy’: „W następujących artykułach Pokrowski również nie pokazał podłej roli imperjalizmu niemieckiego [...], obiecał go – tem samem rewizował poglądy Lenina i Stalina na wojnę roku 1914-1918” (GR 1939/73: 3). W SJPD jedynie *rewidować* – ‘2. poddawać krytyce własne poglądy, poprzednie postanowienia itp.’. W słowniku polsko-rosyjskim Potockiego *rewizować* – ‘przeglądać, przejrzeć’ (SPRJ 1900: 589). Ponadto brak w innych słownikach. Ukr. *ревізувати* – ‘poddawać rewizji (w 2. zn.)’; *ревізія* – ‘2. Analiza doktryn czy teorii skutkująca korektą, poprawkami, które naruszają ich podstawy, zniekształcają ich sens’ (SUM), podobnie jak ros. *ревизовать* (TSU). Czasownik może też mieć związek z terminem *rewizjonizm* popularnym w radzieckich i późniejszych (okresu PRL) tekstach

propagandowych i definiowanym jako '2. kierunek w międzynarodowym ruchu robotniczym, występujący z hasłami rewizji marksizmu; też: wszelkie próby interpretacji marksizmu odbiegające od jego oficjalnej wykładni aprobowanej przez kierownictwo partii komunistycznej' (SJPD).

socjalny 'społeczny': „W fabryce miał miejsce szereg wypadków nadużyć z wypłacaniem pieniędzy z funduszy gosudarstwiennego ubezpieczenia socjalnego. [...] Niewątpliwie, że kontynuowanie wojny i nieuniknienie związane z niem pogorszenie się położenia mas ludowych Japonii wywołają dalsze zaostrzenie się sprzeczności socjalnych w kraju” (GR 1939/2: 2). W SWil *socjalny* – 'mający przymioty właściwe dobru społeczeństwa, stworzony do życia w społeczeństwie, towarzyski, społeczny', w SW 'dotyczący społeczeństwa ludzkiego, społeczny, towarzyski' (SW 6: 17). Jako rusycyzm *socjalny* 'społeczny' kwalifikował Ludwik Czarkowski (SNR 1909: 32). Należy jednak pamiętać, iż połączenie *ubezpieczenie socjalne* było obecne w źródłach pisanych międzywojnia (por. np. „Monitor Polski” 1934/275: 6; także hasło w PRSMR 1939: 281), nie można zatem jednoznacznie określić, czy była to pożyczka wschodniosłowiańska. Ukr. *соціальний* – '1. Związany z życiem i stosunkami społecznymi, społeczny; 2. Mający na celu zmianę stosunków społeczno-produkcyjnych' (SUM), podobnie ros. *социальный* (por. np. TSU, TSO).

c) Kalki strukturalne:

czerwonoflocki 'przynależny Flocie Czerwonej': „W odpowiedzi ukochanemu komisarzowi ludowemu rozlega się grzmiące czerwono-armistowskie i czerwonoflockie »hura«” (GR 1939/100: 1). W słownikach odnotowano jedynie przymiotnik *flotowy* (por. np. w SJPD), brak **flocki* i *czerwonoflocki* w innych sprawdzonych źródłach. Ukr. *червонофлотський*, ros. *краснофлотский*. Mamy tu do czynienia z derywatem utworzonym od nazwy własnej *Czerwona Flota*.

dojar 'dojarz': „Dojar kołchozu im. Stalina rejonu Sztepowskiego, obwodu Sumskiego, Makar Siemionowicz Iwanuna” (GR 1939/187: 1). Ukr. i ros. *дояр* (SUM, TSO).

dżaz 'jazz': „Po części uroczystej odbył się wielki koncert noworoczny [...]. Dżaz i orkiestra dęta do późna w nocy zabawiały obecnych” (GR 1939/2: 3). Być może adaptacja zapisu fonetycznego przejęta z ruszczyzny. Ros. i ukr. *джаз* (z ang., SUM). Formę *dżaz* notowano jeszcze w latach 50. XX w. (Bańko, Svobodová, Rączaszek-Leonardi, Tatjewski 2016: 21), jest również obecna w *Słowniku polsko-rosyjskim* z 1939 (PRSMR 1939: 64).

dżutowy 'jutowy': „Komisarjat Ludowy Przemysłu Włókienniczego ZSRR z włączeniem w jego skład: a) przedsiębiorstw bawełnianej, wełnianej, lnianej, konopno-

-dżutowej [...] dziedziny przemysłu” (GR 1939/2: 1). Słownik Arcta odnotował hasło *Dżut ob. Juta* (SWO 1946: 65) i ta forma sporadycznie była używana na przełomie XIX i XX w. (por. np. Czajewski 1895: 57; Wawrykiewicz 1903: 9, 36, 73; „Gazeta Cukrownicza” 1911/24: 53). *Pol'sko-russkij slovar'* podaje zarówno hasło *dżut*, jak i *juta* (PRSMR 1939: 64, 97), podobnie PRSK, jednakże kwalifikator *bot.* wyłącznie przy hasle *juta* może oznaczać, iż *juta* odnosiło się tutaj do rośliny, a *dżut* – do tkaniny. Ukr. *джут – джутовий*, ros. *джут – джутовый*.

iljiczówki (w analizowanych źródłach jedynie w l. mn.) ‘gazetki ściennie, poświęcone rocznicy śmierci Lenina’: „W kąciakach leninowskich na posterunkach przygotowane są montaże, iljiczówki, poświęcone 15-leciu śmierci Lenina” (GR 1939/17: 1). W źródłach polskich odnaleziona pojedyncza wzmianka: „Wychodziły gazetki ściennie – »Iljiczówki« które odzwierciedlały życie szkoły, ukazywały przodowników w szkoleniu, a także krytykowały różnego rodzaju niedociągnięcia” (Kałaur 1979: 17). Brak w polskich słownikach. Por. ros. w l. poj. *Ильичовка* (szerzej o pochodzeniu i znaczeniu leksemu: Markasova 2007, 2011: 107–108, 111–113).

małocenny ‘przedstawiający niską wartość, gorszej jakości’: „Taką jest nowa »sprawiedliwość« agresorów faszystowskich, cynicznie urzeczywistniających hasło, od dawna ogłoszone przez najbliższego radcę Hitlera, barona Rozenberga w jego książce »Mit XX stulecia«: aryjczycy niby, nie potrzebują liczyć się »z tak nędznymi i małocennymi elementami, jak polacy, czesi i im podobni...«” (GR 1939/2: 4). W SWil *małocenny* – ‘nie wielkiej ceny’, w SW ‘niewielkiej ceny, niedrogi’, występuje w tym znaczeniu również w źródłach z XIX w. (por. np. Tripplin 1855: 49). Brak w SJPd. W WSJP PAN jedynie leksem *małowartościowy*. Ukr. *малоцінний* – ‘o nieznacznej wartości, niedrogi’ (SUM), ros. *малоценный* – ‘nieprzedstawiający większej wartości, większego znaczenia (książk.)’ (TSU).

nastanowienia ‘wskazówki, dyrektywy’: „Jeszcze pierwiej w postanowieniu KC WKP(b) i RKL ZSRR z dnia 26 stycznia r. 1936 o podręcznikach z historii odznaczało się liczne spaczenia, bezradne historyczne określenia i nastanowienia, mające »w swej podstawie znane błędy Pokrowskiego«” (GR 1939/17: 2). *Nastanowienie* – ‘załatwienie lub podjęcie decyzji co do czegoś’ (SPXVI), brak w SJP XVII–XVIII, SWil, SJPd. Ukr. *Настанова* – ‘wskazówka albo porada co do sposobu działalności’ (SUM).

niemałoważny ‘znaczący’: „Niemałoważną rolę w podwyższeniu urodzajności w kompleksie zarządzeń agrotechnicznych odgrywają miejscowe i mineralne użytkowania” (GR 1939/73: 3). Brak w słownikach i korpusach, sporadycznie w źródłach z XIX w. („Literatura i Krytyka” 1837/1: 129; „Czas” 1857/7: 150; „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1884/8: 84). Ukr. *немаловажний* – ‘stosunkowo ważny, znaczący’ (SUM), ros. *немаловажный* – ‘znaczący, istotny’ (TSU).

nienażerny ‘nienażarty’: „[...] faszyści polscy, którzy narzucili się, jak szakale, na poszarpaną Czechosłowację [...] sami swą zaborczą polityką stawiają niezależność Polski pod cios nienażernego faszyzmu niemieckiego” (GR 1939/2: 4). Brak w słownikach języka polskiego. Ukr. *ненажерний* SUM kwalifikuje jako ‘rzadki’, synonim *ненажерливий* – ‘1. Ten, który dużo je, kogo ciężko nasycić, łakomy; 2. przen. Ten, który nie potrafi się cieszyć tym, co posiada, co osiągnął, zachłanny’.

niezapominalne ‘niezapomniane’: „Witalne oklaski rozlegają się z trybun na spotkanie czerwonym jeźdźcom, na spotkanie legendarnym taczankom, z którymi związane są niezapominalne wspomnienia o rozgromieniu wrogów w lata wojny domowej” (GR 1939/100: 1). Być może na wzór ukr. formacji *незапам'ятний*, ale może też być archaizmem (por. *niezapomniały* i *niezapomniany* w SPXVI).

obezbrajać ‘rozbrajać’: „Wiążąc po rękach i nogach klasę robotniczą – awangardę frontu antyfaszystowskiego, obezbrajając masy pracujące reakcja wszędzie toruje drogę dla agresji faszystowskiej” (GR 1939/2: 4). Brak w słownikach i korpusach. Ukr. *обеззброювати*, ros. *обезоружить, обезоруживать* (książk.) (SUM, TSU; w ros. forma niedokonana wyraźnie rzadsza). W tym przypadku została odtworzona cała struktura słowotwórcza – rzadszy w polszczyźnie przedrostek *obez-* (por. Piwowar 2001), ale z zachowaniem polskiej normy gramatycznej.

odhurkotać ‘zakończyć hurkotać’: „Odhurkotały groźne tanki na placach. Rozeszły się kolumny demonstrantów [...]” (GR 1939/100: 1). *Hurkotać, hurgotać* – ‘wydawać niski, głuchy, hałaśliwy odgłos, jaki powstaje podczas upadania ciężkich przedmiotów na twarde podłoże albo toczenia się ich po takim podłożu’ (WSJP PAN), brak natomiast formy *odhurkotać* w słownikach, korpusach i źródłach. Ukr. *відзупкотіти/відзупкотати* oznacza zakończoną czynność od *зупкотіти/зупкотати*. Tutaj ukraiński prefiks *від-* został zastąpiony przez rodzimy *od-*. Możliwy też pośredni wpływ ros. *отгрохотать* o tym samym znaczeniu, co ukr. *відзупкотати*.

wielonacjonalny ‘wielonarodowy’: „Szewczenko i Puszkina, Rustaweli i Nizami, Gorkij i Gogol i liczni inni wielcy pisarze stali się ulubionymi, bliskimi dla wielonacjonalnego narodu naszego kraju radzieckiego” (GR 1939/100: 1). Wyraz pochodny od *nacjonalny*. Ten ostatni leksem może być archaizmem, por. *Nacyja* – ‘Naród, narodowość a. Pochodzenie, ród’ (SPXVI) i nieliczne przykłady w KorBa, brak w Korpusie 1830–1918. W SJPD *nacjonalny* – ‘przestarz. narodowy; ‘narodowy’ (SMPP 2017: 591), także w słowniku Czarkowskiego (SNR 1909: 19). Brak natomiast innych przykładów użycia jednostki *wielonacjonalny*. Formacja odzwierciedla budowę ros. *многонациональный* i ukr. *багатонаціональний*.

Jak widzimy na podstawie przytoczonego materiału, zapożyczenia można zakwalifikować do kilku odmiennych kategorii ze względu na ich charakter. Udział

poszczególnych typów zapożyczeń leksykalnych jest w tekstach porównywalny. Niektóre jednostki stanowią typowe sowietyzmy, nieobecne wcześniej w polszczyźnie: *iljiczówki*, *podogonie*, *przerodzeńcy*. Dominują jednak przykłady bezpośrednich zapożyczeń z języka rosyjskiego i ukraińskiego. Wiele zostało zaadaptowanych do polszczyzny, a w przypadku niektórych – pod wpływem obcym – doszło do przesunięcia znaczenia (np. *balotowanie*, *kabała*, *obielać*, *popęłnić*). Kilka jednostek ma natomiast pochodzenie niesłowiańskie, ale przeszły do prasy radzieckiej za pośrednictwem języka rosyjskiego i ukraińskiego (*bild-aparat*, *blic-turniej*, *placdarm*), pojawiały się również przykłady adaptacji zapisu fonetycznego, np. *dżaz* i być może *dżutowy*. Mamy zatem do czynienia z różnorodnym materiałem językowym będącym świadectwem wpływów języków ukraińskiego i rosyjskiego (również w zsowietyzowanym wariancie) na międzywojenną polszczyznę prasową w ZSRR. Niniejsze przykłady powinny zatem stanowić wstęp do szerszych badań obejmujących większą liczbę polskojęzycznych radzieckich źródeł prasowych końca lat 30., co pozwoli na określenie zasięgu wpływów języków wschodniosłowiańskich na polszczyznę radziecką i intensywności jej sowietyzacji.

Źródła

Słowniki i korpusy

- SJP XVII–XVIII: W. Gruszczyński (red.), *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku*, [on-line:] <https://sxvii.pl/> (dostęp: 6 V 2025).
- KorBa: Elektroniczny Korpus Tekstów Polskich z XVII i XVIII w. (do 1772 r.), [on-line:] <https://korba.edu.pl> (dostęp: 8 V 2025).
- Korpus 1830–1918: Korpus tekstów polskich z lat 1830–1918, [on-line:] http://korpus19.nlp.ipipan.waw.pl/query_corpus/ (dostęp: 8 V 2025).
- PRSK: Ů. Krasnyj (red.), *Pol'sko-russkij slovar'*, Moskwa 1931.
- PRSMR: B.G. Marhlevskaâ, M.F. Rozvadovskaâ (red.), *Pol'sko-russkij slovar'*, Moskwa 1939.
- SISL: V. Lukânûk (red.), *Slovník inšomovnih sliv*, 2001–2025, [on-line:] <https://www.jnsn.com.ua/sis/> (dostęp: 6 V 2025).
- SISM: O.S. Meľničuk (red.), *Slovník inšomovnih sliv*, Kiïv 1974.
- SJPD: W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Warszawa 1958–1969, [on-line:] <http://doroszewski.pwn.pl/> (dostęp: 6 V 2025).
- SJP PWN: *Słownik języka polskiego PWN*, [on-line:] <https://sjp.pwn.pl/> (dostęp: 6 V 2025).
- SMPP: I. Grek-Pabisowa, M. Ostrówka, M. Jankowiak (red.), *Słownik mówionej polszczyzny północnokresowej*, Warszawa 2017.
- SNR: L. Czarkowski, 1909, *Słowniczek najpospolitszych rusycyzmów*, Wilno.
- SPRJ: F.A. Potocki, 1909, *Słownik polskiego i rosyjskiego języka opracowany podług najnowszych i najlepszych źródeł przez [...]*, cz. 2: *Rosyjsko-polski*, Leipzig.
- SPXVI: *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. I–IV, red. komitet redakcyjny, t. V–XVII, red. M.R. Mayenowa, t. XVIII–XXXIV, red. F. Pełowski, t. XXXV–XXXVI, red. K. Mrowcewicz, P. Potoniec, t. XXXVII, red. P. Potoniec, t. XXXVIII–XXXIX, red. K. Mrow-

- cewicz, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–2021, [on-line:] <http://spxvi.edu.pl/> (dostęp: 6 V 2025).
- SUM: I.K. Bilodid (red.), *Slovnýk ukraïns'koï movy: v 11 tomah*, Kiïv 1970–1980, [on-line:] <http://ukrlit.org/slovnýk> (dostęp: 6 V 2025).
- SW: J. Karłowicz, A.A. Kryński, W. Niedźwiedzki (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927.
- SWIL: A. Zdanowicz (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I–II, Wilno 1861, [on-line:] <https://eswil.ijp.pan.pl/> (dostęp: 6 V 2025).
- SWO 1946: *M. Arcta słownik wyrazów obcych. 27,000 wyrazów, zwrotów i przysłów cudzoziemskich*, Warszawa 1946.
- SWO 1947: *M. Arcta słownik wyrazów obcych. 33.000 wyrazów, zwrotów i przysłów cudzoziemskich*, oprac. H. Ułaszyn, Warszawa 1947.
- TSÂS: V.M. Mокienko, T.G. Nikitina, *Tolkovyj slovar' âzyka Sovdepii*, Sankt-Peterburg 1998.
- TSBM: K. Krapiva (red.), *Tłumačal'ny sloŭnik belaruskaj movy*, Minsk 1977–1984, [on-line:] <https://www.skarnik.by/tsbm> (dostęp: 6 V 2025).
- TSE: T.F. Efremova, *Tolkovyj onlajn-slovar' russkogo âzyka Efremovoj T.F.*, 2000, [on-line:] <https://lexicography.online/explanatory/efremova/> (dostęp: 6 V 2025).
- TSIS: L.P. Krysin, *Tolkovyj slovar' inostrannyh slov*, Moskva 1998, [on-line:] <https://rus-yaz.niv.ru/doc/foreign-words-krysin/index.htm> (dostęp: 7 V 2025).
- TSO: S.I. Ożegov (red.), *Tolkovyj slovar' Ożegova*, Moskva 1949, [on-line:] <https://dic.academic.ru/contents.nsf/ogegova/> (dostęp: 6 V 2025).
- TSU: D.N. Ušakov (red.), *Tolkovyj slovar' Ušakova*, Moskva 1935–1940, [on-line:] <https://dic.academic.ru/contents.nsf/ushakov/> (dostęp: 6 V 2025).
- WSJP PAN: P. Źmigrodzki (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, [on-line:] <https://wsjp.pl/> (dostęp: 6 V 2025).

Czasopisma

- „Czas. Dodatek miesięczny” 1857/7.
- „Gazeta Cukrownicza” 1911/24.
- „Głos Radziecki” 1939/2, 17, 73, 100, 187.
- „Kurjer Poznański” 1931/144.
- „Literatura i Krytyka” 1837/1.
- „Monitor Polski” 1934/275.
- „Pod Znamieniem Marksizma. Eżemesâcnij filozofskij i obščestvenno-ekonomičeskij žurnal” 1937/6.
- „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1884/8.

Literatura

- BAŃKO M., SVOBODOVÁ D., RĄCZASZEK-LEONARDI J., TATJEWski M., 2016, *Nie całkiem obce. Zapożyczenia wyrazowe w języku polskim i czeskim*, Warszawa.
- BARTOSZEwicz A., 2001, *Zamietki o rusizmah v pol'skikh žargonah*, „Acta Polono-Ruthenica” 6, s. 439–443.

- BROOKS J., 2020, *The Press and the Public Adjust to a New Normal, 1918–1935*, [w:] D. Rebecchini, R. Vassena (red.), *Reading Russia. A History of Reading in Modern Russia*, cz. 3, s. 43–81, <https://doi.org/10.4000/books.ledizioni.13009>.
- BSE: A.M. Prohorov (red.), *Bol'shaâ sovetskaâ enciklopediâ*, Moskva 1969–1986, [on-line:] <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/130/index.htm> (dostęp: 6 V 2025).
- CZAJEWSKI W., 1895, *Warszawa illustrowana*, t. 1: *Stara Warszawa*, Warszawa.
- DASZKIEWICZ J., 1966, *Prasa polska na Ukrainie Radzieckiej. Zarys historyczno-bibliograficzny*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 5, nr 2, s. 84–137.
- DZIĘGIEL E., 2016a, *Przymiotnik czerwony w polskojęzycznej prasie wydawanej na Ukrainie sowieckiej w latach 20. i 30. XX wieku*, „Acta Baltico-Slavica” t. 40: *Pogranicze bałtycko-słowiańskie w aspekcie leksykalnym i leksykograficznym*, s. 206–231, <https://dx.doi.org/10.11649/abs.2016.010>.
- DZIĘGIEL E., 2016b, *Zmienne losy przymiotników sowiecki i radziecki w polskojęzycznej prasie wydawanej na Ukrainie sowieckiej w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku*, „Język Polski” XCVI, z. 4, s. 108–118, <https://doi.org/10.31286/JP.96.4.9>.
- DZIĘGIEL E., 2017, *Polityka w zwierciadle języka – stalinizacja prasy polskojęzycznej wydawanej na Ukrainie sowieckiej na przełomie lat 20. i 30. XX wieku*, [w:] V. Patrás (red.), *Sociokultúrne aspekty v slovanských jazykoch. Zborník príspevkov z 3. medzinárodnej vedeckej konferencie v cykle Slovanské jazyky v sociolingvisticom ponímaní Komisie pre sociolingvistiku pri Medzinárodnom komitáte slavistov, konanej 5.–6.9.2016 v Banskej Bystrici*, Banská Bystrica, s. 51–62.
- DZIĘGIEL E. (red.), 2016, *Prasa polskojęzyczna w początkach sowietyzacji Ukrainy. Wybór źródeł*, [on-line:] <https://prasapolukr.ijp.pan.pl/> (dostęp: 6 V 2025).
- DZIĘGIEL E., CZARNECKA K., KOWALSKA D.A., YANUSHEVSKA L., 2016, *Polskojęzyczna prasa na Ukrainie sowieckiej w latach 1918–1939. Przegląd tytułów i treści*, Kraków.
- FAŁOWSKI A., 2023, *Ile jest słów pochodzenia ukraińskiego we współczesnej polszczyźnie ogólnej?*, „LingVaria” XVIII, 1 (35), s. 63–72, <https://doi.org/10.12797/LV.18.2023.35.04>.
- GADAGATL' A.M., KOSTANOV D., ŠAZZO K. (red.), 1979, *Voprosy istorii adygejskoj sovetskoj literatury v dvol knigah*, Majkop.
- GOGOL B., 2019, *Obrazy wroga. Propaganda a ludobójstwo w XX wieku na wybranych przykładach, garść refleksji*, „Colloquium” t. 11, nr 1, s. 23–58.
- GRACZYKOWSKA T., 2015, *Odzwierciedlenie postępu technicznego w „Trybunie Radzieckiej” (1927–1938): na materiale rzeczownika*, „Slavia Orientalis” LXIV, nr 4, s. 823–840.
- GRACZYKOWSKA T., 2016a, *Dom dziecięcy, bieg barjerowy, kulturalno-bytowe obsługiwanie, czyli o frazemach w polskojęzycznej prasie radzieckiej (na materiale „Trybuny Radzieckiej” z lat 1927–1938)*, „Acta Neophilologica” XVIII, cz. 2, s. 57–70.
- GRACZYKOWSKA T., 2016b, *Uwagi o sowietyzmach w polszczyźnie etnicznej i radzieckiej w dwudziestoleciu międzywojennym (na materiale Encyklopedycznego słownika wyrazów obcych. Pochodzenie wyrazów, wymowa, objaśnienia pojęć, skróty, przysłowia, cytaty Trzaski, Everta, Michalskiego i moskiewskiej „Trybuny Radzieckiej” z lat 1927–1938)*, „Acta Baltico-Slavica” t. 40: *Pogranicze bałtycko-słowiańskie w aspekcie leksykalnym i leksykograficznym*, s. 232–262, <https://dx.doi.org/10.11649/abs.2016.002>.
- GRACZYKOWSKA T., 2018, *Słownictwo „Trybuny Radzieckiej” wydawanej w Moskwie w latach 1927–1938*, Bydgoszcz.
- GRACZYKOWSKA T., 2019, *Uwagi o typach sowietyzmów w prasie polskiej wydawanej w Rosji Radzieckiej w okresie międzywojennym (na przykładzie „Trybuny Radzieckiej”)*, „Prace Językoznawcze” XXI, nr 1, s. 33–47.

- GRACZYKOWSKA T., 2021, *Radzieckie ideologemy w prasie polskojęzycznej w ZSRR w okresie międzywojennym (na wybranych przykładach z „Trybuny Radzieckiej”)*, „Slavia Orientalis” LXX, nr 1, s. 155-165, <https://doi.org/10.24425/slo.2021.137006>.
- GREK-PABISOWA I., 1983, *Słownictwo rosyjskiej wyspy gwarowej staroobrzędowców mieszkających w Polsce. Rozwój i stan dzisiejszy*, „Prace Slawistyczne”, nr 28, Wrocław etc.
- GREK-PABISOWA I., 2016, *O leksykograficznym opracowaniu kilku mniej znanych odmian polszczyzny mówionej na dawnych Kresach Północno-Wschodnich*, [w:] D.K. Rembiszewska (red.), *Słowiańskie słowniki gwarowe – tradycja i nowatorstwo*, „Dialektologia Słowiańska”, 1, Warszawa–Łomża, s. 53-73.
- GREK-PABISOWA I., 2022, *Ukształtowani przez historię. Polacy na dawnych Kresach Północno-Wschodnich i Łotwie w ocenie własnej (poglądy, status społeczny, atrybuty polskości, rola wyznania, sąsiedzi, losy)*, „Język na Pograniczach”, 45, Warszawa.
- GRYS I., 2016, „Dawne sporty, gry i zabawy w Rosji” – wystawa w Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, „Niepodległość i Pamięć” 23, nr 1 (53), s. 287-301.
- HRYCAK J., 2023, *Ukraina. Wyrwać się z przeszłości*, tłum. K. Kotyńska, J. Majewska-Grabowska, „Biblioteka Europy Środka”, Kraków.
- JOACHIMIAK-PRAŻANOWSKA J., 2004, *Sowietyzmy w polszczyźnie „Kuriera Wileńskiego” (1924-1939)*, „Acta Baltico-Slavica” XXVIII, s. 53-61.
- JOACHIMIAK-PRAŻANOWSKA J., 2015, *O zapożyczeniach leksykalnych z języka rosyjskiego w polszczyźnie międzywojennej: na materiale „Tygodnika Ilustrowanego”*, „Acta Neophilologica” XVII, cz. 2, s. 11-23.
- JUSZCZAK B., 2020, *Leksyka słowiańskich dialektów miejskich: egzoetnonimy w gwarze Warszawy, Brna i Moskwy*, „Studia Rossica Posnaniensia” XLV/1, s. 195-204, <https://doi.org/10.14746/strp.2020.45.1.17>.
- KAŁLAUR M. (oprac.), 1979, *W szeregach zwycięzców*, Warszawa.
- KANIA S., 1978, *Zapożyczenia rosyjskie w polskiej gwarze partyzanckiej i żołnierskiej w latach II wojny światowej*, [w:] M. Basaj (red.), *Prace na VIII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Zagrzebiu 1978*, t. 1: *Językoznawstwo*, „Z Polskich Studiów Slawistycznych” 5, s. 247-253.
- KARAŚ H., 1996, *Rusycyzmy słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów*, Warszawa.
- KOŁODYŃSKA T., 2010, *Kalki językowe w ukraińskich gwarach nadszańskich*, „Linguistica Copernicana” 2 (4), s. 287-296.
- KOSTECKA-SADOWA A., 2016, *Zasięgi leksykalne zapożyczeń wschodniosłowiańskich w gwarach polskich*, „Gwary Dziś” 8, s. 35-56.
- LATUSEK A., 1970, *Chadak – mongolska szarfa dobrych życzeń*, „Etnografia Polska” 14, nr 1, s. 203-224.
- LAZAROVICH M.V., 2013, *Історія України*, [on-line:] <https://subj.ukr-lit.com/istoriya-ukra%20ni-lazarovich-m-v/> (dostęp: 7 V 2025).
- MAKAROWA O., 2015, *Polacy i język polski na Żytomierszczyźnie*, „Slavia Orientalis” LXIV, nr 2, s. 375-390.
- MARKASOVA E.V., 2007, *Что такое ил’ичовка?*, *Kultura pis’mennoj reči. Russkij azyk i literatura*, [on-line:] <http://grammar.ru/RUS/?id=15.1> (dostęp: 7 V 2025).
- MARKASOVA E.V., 2011, *Problemy poiska i leksikografičeskogo opisaniâ sovetizmov 1920-30 gg*, „Russian Language Journal” 61, s. 93-118.
- MERKUSHEV A., 1991, *The Russian and Soviet Press. A Long Journey from Suppression to Freedom via Suppression and Glasnost*, Cambridge, [on-line:] https://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2012/03/d10_merkushev.pdf (dostęp: 24 VII 2025).

- MĘDELSKA J., 1999, *Język „Prawdy Wileńskiej” Północnokresowa polszczyzna kulturalna w początkach sowietyzacji Wilna i Wileńszczyzny*, Bydgoszcz.
- MĘDELSKA J., 2000, *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*, t. 2: *Lata 1945–1959*, Bydgoszcz.
- MĘDELSKA J., 2004, *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*, t. 3: *Lata 1960–1979*, cz. 2: *Słownictwo, wyrazy*, Bydgoszcz.
- MĘDELSKA J., 2015, *Niemcy i Polacy – dwa największe skupiska mniejszościowe w międzywojennym ZSRR: uwagi o sowietyzacji języków*, [w:] K. Dembska, M. Głuszkowski (red.), *Rosja w dialogu kultur*, t. 1, Toruń, s. 327–346.
- MĘDELSKA J., JANKOWIAK-RUTKOWSKA M., 2016, *O unifikacji słownictwa mniejszości narodowych w ZSRR na wybranych przykładach z radzieckich odmian polszczyzny i niemieckiego (okres międzywojenny)*, „Poradnik Językowy” nr 2 (731), s. 79–93.
- MĘDELSKA J., MARSZAŁEK M., 2001, *Z badań nad językiem Polonii radzieckiej lat 1917–1939*, [w:] Ł.M. Szewczyk, M. Czachorowska (red.), *Język polski w rozwoju*, Bydgoszcz, s. 111–121.
- MĘDELSKA J., MARSZAŁEK M., 2005, *Za murem: Polszczyzna wydawnictw publikowanych w Republice Litewskiej w latach 1919–1940 (na tle ogólnopolskim i północnokresowym)*, t. 1: *Fonetyka, grafia*, Bydgoszcz.
- MĘDELSKA J., MARSZAŁEK M., 2020, *Jak z gęsia woda. Północnokresowe porównania fraze-matyczne w opisie sformalizowanym*, „Slavia Orientalis” LXIX, nr 4, s. 913–931, <https://doi.org/10.24425/slo.2020.135785>.
- MĘDELSKA J., MARSZAŁEK M., 2023a, *Regionalność słownictwa nowel nadesłanych na konkurs kowieńskiego „Dnia Polskiego” (1936)*, „Acta Baltico-Slavica” T. 47: *Z dziejów pogra-niczny kulturowych i językowych*, Article 3002, <https://doi.org/10.11649/abs.3002>, [on-line:] <https://journals.ispan.edu.pl/index.php/abs/article/view/abs.3002/8451> (dostęp: 6 V 2025).
- MĘDELSKA J., MARSZAŁEK M., 2023b, *Rys regionalny we frazematyce nowel nadesłanych na konkurs kowieńskiego „Dnia Polskiego” (1936)*, „Acta Baltico-Slavica” T. 47: *Z dziejów po-graniczny kulturowych i językowych*, Article 2960, <https://doi.org/10.11649/abs.2960>, [on-line:] <https://journals.ispan.edu.pl/index.php/abs/article/view/abs.2960/8457> (dostęp: 6 V 2025).
- MOKLICĀ A.V., 2018, *Leksikologiā sučasnoī pol’s’koī movi. Navčal’no-metodični materiali do kursu*, Luc’k.
- MYŚLIŃSKI J., 1972, *Prasa w języku polskim na Białorusi Radzieckiej 1921–1941. (Charakte-rystyka bibliograficzna i przegląd zawartości)*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 11, nr 1, s. 97–116.
- OBARA J., 1989, *Teoretyczne problemy kalkowania*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 1040, Wrocław.
- PIWOWAR J., 2001, *O sposobach opisu funkcji prefiksów „o-” i „ob(e)-” we współczesnej prak-tyce leksykograficznej*, „Prace Językoznawcze” 3, s. 93–106.
- Przed sezonem Liigi: Turniej błyskawiczny na początek (WIDEO)*, Hokej.Net, 11.08.2018 [on-line:] <https://hokej.net/arttykul/przed-sezonem-liigi-turniej-blyskawiczny-na-poczatek-wideo> (dostęp: 8 V 2025).
- SALNIKOVA A.A., KORNIUSHKINA K.A., 2018, „Pionerskaia pravda” Newspaper in the 1920s – Early 1930s as a New Soviet Childhood Constructor, „Revista San Gregorio. Special Edition” 23, s. 116–123.
- SIEROCKA K., 1963, *Z dziejów czasopiśmiennictwa polskiego w ZSRR („Kultura Mas” 1929–1937)*, Warszawa.

- Sostoâlsâ blits-turnir po hokkeû s šajboj, posvâščennyj 50-letiu* OOO „Gazprom dobyča Orenburg”, Gazprom dobyča Orenburg, 10.09.2018 [on-line:] <https://orenburg-dobycha.gazprom.ru/press/news/2018/09/1729/> (dostęp: 8 V 2025).
- ŚLISZ A., 1968, *Prasa polska w Rosji w dobie wojny i rewolucji (1915–1919)*, Warszawa.
- TALKO-HRYNCEWICZ J., 1910, *Materyały do etnologii i antropologii ludów Azji Środkowej: Mongołowie, Buriaci i Tungusi*, Kraków.
- TALKO-HRYNCEWICZ J., 1930, *Z przeżytych dni (1850–1908)*, Warszawa.
- TRIPPLIN T., 1855, *Pamiętniki lekarza Polaka z wypadków za granicą doznanych*, t. 4, Warszawa.
- Uprzeże Chomątowe*, ARDEN [on-line:] https://www.arden.pl/oferta,3,,uprzeze_chomato-we.html (dostęp: 8 V 2025).
- WAWRYKIEWICZ E., 1903, *Bibliografia trzydziestu siedmiu tomów Przeglądu Technicznego za lat XXV. (1875—1899). Na pamiątkę jubileuszu wydawnictwa zestawil [...]*, Warszawa.
- Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania*, praca zbiorowa, red. P. Żmigrodzki, M. Bańko, B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek, Kraków 2018.
- WITALISZ A., 2016, *Przewodnik po anglicyzmach w języku polskim*, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego”, nr 27, Kraków.
2. *Nasielski weekend szachowy: VI. System rozgrywek i tempo gry: Turniej Blitz*, ChessManager, [on-line:] <https://www.chessmanager.com/de-de/tournaments/6523148278169600> (dostęp: 8 V 2025).

Examples of One-word Borrowed Units in the Polish Language Soviet Press (Based on “Głos Radziecki” 1939)

Abstract

The paper presents examples of one-word borrowed units taken from the Soviet newspaper “Głos Radziecki” [Soviet Voice] from 1939. The author analysed lexemes which are loanwords from the East Slavic languages and units with foreign etymology which were adapted to Ukrainian and Russian languages and then penetrated into the Polish language of Soviet press. The examples were divided into three groups: formal-semantic borrowings, semantic and structural calques. They are given along with lexicographical descriptions and examples of using. For the comparative analysis the author used dictionaries of the Polish, Ukrainian and Russian languages, as well as historical lexicons.